

Spoštovani gospodje, spoštovane gospe, vsi, ki vam je pri srca z veliko začetnico napisana Kultura!

Verjetno je že kdo, ki so v počastitev Slovenskega kulturnega praznika govorili s tega mesta v preteklih letih, koj na začetku omenil, da piše v različnih slovarjih in enciklopedijah, kaj vse spada pod pojem kulture in tudi da se vsebinske opredelitve med seboj precej razlikujejo.

Morda je povedal tudi to, da so navedene obširne in do neke mere celo zelo ustrezne utemeljitve tudi v tistih enciklopedijah, ki so nastale v času in s podporo ideologij in režimov, ki so se uvrstili v zgodovino kot največji uničevalci človeštva in njihove kulture.

Spričo povedanega se vprašujem, kaj je z nami ljudmi tako narobe, da so napisane utemeljitve tako lepe, tako dobre, tako plemenite, skratka v samem vrhu kulture, naša dejanja pa so z napisanim v največjem nasprotju. In na ponovno vprašanje, zakaj je temu tako, sem si odgovorila, da zato, ker nemalokrat manjka nam vsem resnično prizadevanje, da bi živeli v stvarnem, resničnem, ustvarjalnem in ne razdiralnem, uničevalnem razmerju do sveta in s tem tudi do nas samih, da bi živeli v medsebojnem sožitju, ki vključuje medsebojno enakovredno in enakopravno spoštovanje. In da bi se s tem namenom pokončno, samozavestno, pa čeprav pod pezo različno težkih bremen in stisk, ki nas pestijo kot ljudi in kot narod, kot narodno skupnost, zavestno trudili, da bi bila kultura v resnici naša domovina.

Takšne misli so se mi motale po glavi, ko sem zadnji mesec lanskega leta med pešačenjem po Istri premišljevala, kako naj na proslavi v počastitev največjega slovenskega pesnika Franceta Prešerna zastavim govor, govor o kulturi, ki je, ali vsaj bi morala biti naša domovina. Med pešačenjem sem se tu in tam ustavila ob starosvetnih ograjah. Da, ob preprostih ograjah, ki so zložene skupaj iz večjih in manjših neobdelanih kamnov. Tudi po več deset metrov dolge ograje, ki še vedno prepredajo Istro in tudi del Krasa, so vedno gradili le mejaši zemljišč, ker so na ta način od sosednjega mejaša oddelili in ogradili svoje njive in pašnike, svojo zemljiško posest. S kamenjem, ki je med oranjem privrelo na dan sta mejaša leto za letom, desetletje za desetletjem, vsak s svoje strani večče gradila, pa tudi dograjevala in popravljala ograjo, in tako nadaljevala delo njunih prednikov. Po nenapisanih pravilih sta zlagala kamenje le do takšne višine, da sta se lahko, če se jima je zahotelo, po opravljenem delu ali pa med delovnim počitkom, vsak s svoje strani z eno roko naslonila na ograjo in se pogovorila, pa tudi dogovorila, kar je bilo potrebno. Takšnega ali drugačnega ustnega dogovora, ki sta ga sklenila pri ograji, pa sta se samoumevno držala, sta ga samoumevno izpolnila.

Čeprav sem mimo teh zidov kot jim pravijo v slovenski Istri, v italijanskem istrskem narečju pa tudi muretti, hodila že ničkolikokrat, me je to pot dobesedno zaustavilo sicer preprosto spoznanje, da je vsaka ograja, ki je sestavljena iz tisočev in tisočev kamnov, preudarno in vztrajno delo dveh ljudi, stotine in stotine brezimnih ljudi, ki jih nisem in jih ne bom nikoli spoznala. Vendar ljudi, ki nam iz roda v rod podarjajo svoja sto in stoletna prizadevanja, ki se kažejo v preprostih, skromnih pa tudi veličastnih spomenikih naše kulture. In tudi, da je takšen zid delo človeških rok, delo dveh mejašev, ki sta se tako kot že njuni predniki - vsak na svoji strani ograje, vsak na svojem koščku skrbno obdelane zemlje složno trudila za preživetje. Kljub težaškemu in z današnjimi besedami nemalokrat tudi stresnemu delu, če se je bližala kakšna nevihta ali se je mudilo pospraviti pridelek, pa sta si tu in tam že med delom, večinoma pa po opravljenem delu vzela čas za pogovor, čas za dialog.

Morda se že nestrpno vprašujete, kaj pa imajo opraviti ročno narejena ograja iz kamenja in preprosta kmeta-mejaša, ki tratita čas s pomenkovanjem vsak na svoji strani ograje, z današnjim slavnostnim govorom, ki naj bi bil posvečen z veliko začetnico pisani Kulturi? In se tudi vprašujete, saj ograje vendar ločujejo, ne pa združujejo ljudi? Res je, če ste mislili ograje nasploh, vam ne kaže oporekati. In če ste mislili na ograje v naših glavah in srcih prav tako ne. Če pa ste začutili v moji pripovedi o ograji, mejaših in njunem pogovoru ter samoumevnem izpolnjevanju njunih morebitnih dogovorov govorico različnih simbolov, govorico različnih pomenov, pa smo na isti poti.

Kot etnologinji, ki skušam z raziskovanjem in obravnavanjem nekdanjih sestavin gmotne, družbene in duhovne kulture razumeti tudi njihove pomene za sodobne pojave in človeka, ki je povezan z njimi, me vedno znova nagovarja povedna in pomenljiva govorica simbolov. Govorica prispodob, pa čeravno se kaže v še tako preprosti, že kar prvinski človekovi stvaritvi, kot je na primer ročno grajena ograja iz kamenja. Razume pa jo le tisti, ki ima, če je tako srečen, že od rojstva dano lastnost ali pa da si je z zavestnim trudom pridobil kulturo občudovanja, kulturo spoštovanja in kulturo priznanja ustvarjalnim človekovim prizadevanjem. Nagovarja pa me tudi simbolika, ki se izraža v pretehtanem in skupnem grajenju ograj. Vendar le takšnih, ki na eni strani omogočajo človeku njegovo zasebnost, na drugi strani pa tudi možnost pogovora, možnost dialoga.

Spoštovane gospe, spoštovani gospodje, dragi moji bratje in sestre, pa na kateri koli strani ograje že stojite, dovolite mi, da sem se tudi iz spoštovanja do vaše poslušalske zdržljivosti in

potrpežljivosti odločila nekoliko obširneje spregovoriti le o treh temeljnih z našo in če hočete tudi z občečloveško duhovno kulturo povezanih sestavinah, ki naj bi se kazale v naši kulturi spoštovanja človekovih, sočlovekovih ustvarjalnih prizadevanj, kulturi zasebnosti oziroma spoštovanja zasebnosti in kulturi pogovarjanja oziroma spoštovanju obljub in dogovorov, ki so povezani s kulturo dialoga.

Najprej o kulturi spoštovanja in priznanja človekovih ustvarjalnih prizadevanj:

O delu in ustvarjalnosti in njunih pomenih je bilo zlasti v svetovni literaturi že veliko napisanega in še veliko več – tako v domači kot svetovni literaturi – tudi o preteklih in današnjih spomenikih gmotne in duhovne kulture, ki so pomniki človekovih vsestranskih prizadevanj in ustvarjalnosti, pomniki njegovega duha in njegovega razuma. Pri prebiranju zadevne literature, če izvzamem tisto, ki govori o potrebi zaščite in varovanja kulturnih spomenikov gmotne in duhovne narave, pa dobesedno pogrešam študije, ki bi se ukvarjale s tem, kakšen povratni pomen ima izražanje spoštovanja, priznanja in občudovanja različnih stvaritev in njegovih ustvarjalcev tudi za samega človeka, potemtakem za tistega človeka, ki izrazi spoštovanje ali priznanje. Mnenja sem, da je prirojena lastnost, lahko pa tudi zavestno, včasih z velikim trudom, če že ne kar z romanjem v Canosso pridobljena sposobnost, da izraziš iskreno občudovanje in prav tako iskreno priznanje dejanskim sočlovekovim prizadevanjem, velikega pomena za našo osebno rast, za našo osebno usklajenost s samim s seboj in z obdajajočim svetom.

Prav spoštovanje, občudovanje in priznanje veličine sicer nadvse preprostega vendar vztrajnega človeškega dela so bila tista čustva, ki so me preplavila, ko sem se na moji rekreacijski pešpoti ustavljala ob istrskih kamnitih ograjah. Toda v nadaljevanju moje poti pa me je vedno bolj načenjalo vprašanje, koliko resničnega, osebno doživetega spoštovanja in priznanja sploh posvečamo takšnim in drugačnim preteklim in današnjim človeškim prizadevanjem in stvaritvam. Če povem po pravici, sem ne samo zase tudi na splošno ugotovila, da veliko premalo in predvsem, tudi premalo srčno in iskreno. Potemtakem je naša kultura spoštovanja, občudovanja in priznavanja zelo neznatna, in v povezavi z njo tudi našo notranjost ne napolnjuje resnično dobro osebno počutje, ki ga lahko nudi le skladnost, sozvočje s človekom in vsekakor tudi z naravo.

Samoumevno se nam zdi, da občudujemo ali se vsaj delamo, da občudujemo, na primer likovna dela svetovnih renesančnih, baročnih ali sodobnih mojstrov, slikarjev, kiparjev in arhitektov. Ko se znajdemo na domačih tleh je večinoma konec občudovanja. Ali pa

občudujemo in priznavamo prizadevanja samo tistim z našega vrta, onim z drugega vrta pa ne in obratno.

In če se za primerjavo le za hipec ozremo še na domačo in svetovno kulturno dediščino.

Kmečke, pa tudi večino naše mestne arhitekture se res ne da primerjati z nekaterimi mogočnimi srednjeveškimi stavbami in katedralami, prav tako se ne more primerjati kakšna kmečka, kaj šele kajžarska notranja oprema iz konca 19. stoletja s kakšno imenitno sočasno meščansko in ne nazadnje tudi s kakšno moderno današnjo opremo. Tudi ne lesena ali glinasta skleda z dragocenim kitajskim porcelanom, pa tudi ne mlinček za mletje kave z imenitnim električnim mlinčkom ali če hočete spodnje perilo naših babic z današnjim preračunljivo oblikovanim ženskim perilom. Tudi ne literarčenje preprostih ljudi z resnično visoko literarno ustvarjalnostjo velikih pesnikov in pisateljev.

Ne nazadnje celo priznavamo, da je na težki poti k resnično veliki ustvarjalnosti več ravni človekove ustvarjalnosti in da so sicer redke, pa vendarle, na samem vrhu, druge pa ne. Zakaj ne bi tega prav iskreno priznali, da je temu res tako. S tem bi samo pokazali širino svoje osebne kulture. Zato ne vem, zakaj nas popade skrajno onemogel občutek manjvrednosti, če nam prav s takšnimi velikimi stvaritvami kdo maha pred našim pragom, češ, tvoj narod jih pa nima. Ali kot je napisal Boris Pahor v enem izmed svojih govorov na Prešernov dan, da so se nam takšne – s sejanjem manjvrednostnih kompleksov povezane - psihološke travme zarezale v mozeg, ko smo dopustili, da so nam cepili v dušo občutek neveljavnosti, zavest majhnosti, ker nimamo ne Michelangela ne Raffaela.

Imamo pa veliko drugih, v času in prostoru svojevrstno bleščečih umetnin, ki so shranjene v naših cerkvah, galerijah in muzejih ali pa kje na prostem, ki se lahko kosajo s srednjeevropskimi stvaritvami, če ostanemo na domačih tleh. Imamo tudi našega Prešerna, Cankarja, Prežiha, Lipuša, Jančarja in druge ustvarjalce, ki so zrasli iz našega naroda, iz naših stoletnih hotenj in pričakovanj. Od nas samih pa je odvisno, ali bomo občudovali samo s svetovno gloriolo obdane stvaritve ali pa bomo, če že ne enako, pa z drugačno, vendar še vedno s srčnostjo občudovali stvaritve naših prednikov ali pa stvaritve naših sodobnikov. Ali pa, da se ob hkratnem občudovanju nekaterih resnično velikih umetnin ne bi tako zviška zmrdovali nad skromnejšimi in preprostejšimi domačimi stvaritvami in vsakdanjimi dosežki. . Saj menda nismo v resnici prepričani, da bi se mi bolje izkazali. Če smo, potem moramo to dokazati. Tudi pesnik France Prešeren, v počastitev katerega smo se danes tako polnoštevilno zbrali, se je v pesmi *Apel in čevljar*, dobesedno zmrdoval, če že ne norčeval nad poizkusi literarčenja sodobnikov. Vendar mu moramo priznati, da se je zmrdoval povsem upravičeno, saj je sam pisal vrhunsko poezijo.

Kaj pa kultura ograjevanja ali določneje povedano kultura zasebnosti in z njo povezano spoštovanje zasebnosti. Beseda ograjevanje ali če parafraziramo Angleže, ki bi temu rekli »splendid isolation«, zveni dokaj tuje. Predstavlja pa takšno stanje, ko se človek v celoti ali pa le v določenih smereh dobesedno ogradi, zapre v svoj svet, ker ne želi, da bi se ljudje vtikali v njegov svet. Če se ozrem po moji deželici na sončni strani Alp in tudi po svetu, bi rekla, da je pristala kultura zasebnosti in z njo povezana kultura spoštovanja zasebnosti prav tako na spodnjem klinu lestvice. V imenu ne vem kakšne novinarske svobode pišejo – da se razumemo nekateri, ne vsi – novinarji in novinarke o takšnih in drugačnih resnično zasebnih podrobnostih iz življenja politikov, umetnikov in drugih znanih ljudi. In kar je še bolj nerazumljivo, očitno večino tistih, katerim je namenjeno pisanje takšnih in drugačnih abotnosti, to niti ne moti ali pa se celo strinjajo tudi s takšnim pisarjenjem, vse kaže, da samo zato, da se piše o njih, da se jim dvigne publiciteta. Če se tu in tam obregnemo ob takšen način poročanja, imamo takoj na krožniku, češ da je javna oseba in da so te podrobnosti nujne, ali pa vam postrežejo s svobodo govora in pisanja in še celo kakšno demokracijo pomešajo vmes. In še enkrat pribijejo, da je obveščanje o zasebnosti javnih ljudi potrebno. Vprašujem se čemu in za koga? Za vas, za mene, ki se mi zdi skrajno neokusno brskanje po njihovem zasebnem življenju, po njihovem, denimo zanje že tako bolečem težkem obolenju, in neprestano omenjanje nekaterih telesnih pomanjkljivosti, ki so povezane z morebitno poraščenostjo lasišča ali telesno velikostjo. Ali ni za človeka, ki dela v tem ali onem poklicu najpomembneje, da dobro opravlja svoje delo, ali za človeka, ki ga je izbralo ljudstvo, da dosledno, pošteno in moralno opravlja dolžnosti, ki so mu bile zaupane.

Pa ne gre samo za kulturo spoštovanja zasebnosti znanih ljudi v tem trenutku časa, ki ga živimo, gre tudi za kulturo spoštovanja naših rajnih duhovnih velikanov. France Prešeren svoje velike in nepotešene naklonjenosti do nedostopne in nedosegljive Primicove Julije res ni skrival, posvetil ji je celo eno izmed svojih najlepših pesnitev. Toda h kakšni osvetlitvi pesnikovega genija pa pripomorejo še druge podrobnosti iz njegovega zasebnega življenja. Res začudeno ugotavljam, da se znajdejo na seznamu ljudi, ki hlastajo za čimbolj šokantnimi in žgečkljivimi podrobnostmi, celo znana in s kulturo tesno povezana imena.

Saj vendarle pomeni z veliko črko napisana Kultura veliko damo, ki pod svoj plašč kulture ne sprejme vsakogar, pa čeprav velja ali pa se sam razglašča za kulturnika. Zlasti ne tistega, ki ni sposoben varovati svoje zasebnosti in ki ne spoštuje zasebnosti drugih.

Kultura pogovarjanja in dogovarjanja, kultura dialoga in kultura spoštovanja dane besede in dogovorov. O tem, kaj vse lahko vsebuje tako pogosto uporabljena in tudi v politične špekulacije in manipulacije izrabljana beseda dialog, ki je povzeta iz grških besed dialogos in dialegesthai, bi se dalo – podkrepljeno s preteklimi in današnjimi zgledi - govoriti ure in ure. Govoriti z žalostjo in bolečino, z ogorčenjem in jezo, z razumevanjem in nerazumevanjem. Tudi s skrušenostjo in obžalovanjem, če se spomnim na kakšno možnost, ko sem tudi sama prezrla pomen pogovarjanja ali pa nisem izpolnila dane, čeprav morda nepremišljeno dane obljube. Vendar ne bi vas želela obremenjevati s čustvenimi izbruhi, niti se ne želim spustiti na raven govorice razžaljenih in prizadetih.

Kaj pa potem, saj se najbrže ne kaže ustavljati ob pomenu vsakdanjih pogovorov, pomenkovanj in klepetov ob kavi, čeprav bi o tej temi bržkone našli kakšno razpravo v kateri od domačih ali tujih družboslovnih revij.

Kaže pa se ustavljati ob dogovarjanju in predvsem ob izpolnjevanju danih obljub. V zgodovini človeštva in tudi v zgodovini slovenskega naroda je imela ustno dana obljuba, sklep ali dogovor, prav tako kot v zgodovini drugih narodov, svoje častno mesto. Zakaj izpolnjevanje dane besede je bilo stvar osebne časti in poštenja preprostega, nepismenega človeka, prav tako kot je bilo stvar osebne časti in poštenja pismenih velikašev.

Vprašujem se, koliko vsakdanjih, pa vendarle neizpolnjenih obljub in dogovorov imamo na duši in vesti, čeprav smo prepričani, da je z našo zadevno kulturo vse v redu, če že ne sploh v najlepšem redu.

In še bolj začudeno, razočarano in globoko prizadeto se na pragu 21 stoletja sprašujem: zakaj nas obdaja množica predpisov, ki naj bi varovali človekove pravice, in med njimi posebej tistih uradno napisanih dogovorov ali členov o pravicah narodov, ki bi se morali po črki besede in po črki zakona izpolnjevati, pa se meni nič tebi nič ne izpolnjujejo. Ne izpolnjujejo in kršijo se dogovori in členi, ki bi morali samoumevno, condito sine qua non veljati v vseh tistih državah, ki se imajo in tudi so pravne države. Če temu ni tako, se je treba postaviti za svoje pravice. Meni osebno so vedno svetli vzor južni Tiroinci, ki so si svoje državljanske pravice izborili preudarno, samozavestno in s skupnim nastopanjem ob veliki pomoči, da ne rečem, že kar genialnih, premočrtnih diplomatskih in našega posnemanja vrednih potezah matične države Avstrije. Če se ne motim, tudi v povezavi z dvojezičnimi krajevnimi napisi. In ker je Avstrija pravna država, je samoumevno, da v svoji državi izpolnjuje takšne in drugačne dogovore. V primeru, da katerakoli pravna država ne izpolnjuje dogovorov, pa se kaže strinjati z ugotovitvijo slovenskega poslanca, ki se ni izražal v visoko sprenevedavem diplomatskem jeziku, da takšna država ni pravna država.

Če se odmaknem od že kar zgodovinsko legendarne teme dogovarjanja o dvojezičnih napisih, kaj pa dialog med samimi Slovenci, ki smo zdaj združeni v evropski skupnosti? Bojim se, da izgubljam svojo življenjsko moč tako zelo potrebno za ohranjanje naše skupne slovenske narodne biti v nepotrebnih in neproduktivnih političnih in strankarsko obarvanih bojih za oblast, denar in prestiž. Na ravni narodne skupnosti postajajo te motnje prestiža, če uporabim besedo slovenske psihiatrinje Darje Boben, ki je z njo opredelila različne osebne s tekmovalnostjo povezane motnje, že prav travmatične in razdiralne. Opredeliti bi se dale s prisposodbo, ki sem jo slišala v svojih mladih letih: »Če pri Slovencih nekdo nekaj naredi, takoj oglasi se jih drugih tristo, ki bi to bolje, ki bi to drugače naredili.« Naj še dodam, da se jih oglasi tudi na avstrijskem Koroškem drugih tristo, ki se sploh ne bi prizadevali za Slovincem nepomembne ampak za Slovincem veliko bolj pomembne reči. Čakajmo, da stopijo pred ljudi, ki jim zaupajo, in se začnejo s pametjo in srcem boriti za tiste veliko bolj pomembne zadeve. In storili bomo največ kar lahko storimo za slovenski na rod na Koroškem, da se jih bomo podprli ali vsaj ne ovirali pri njihovih prizadevanjih.

Nazadnje, polagam na oltar največje narodove Kulture še besedo o mojem, o našem slovenskem maternem jeziku. Ali ga sploh še cenimo kot kulturno vrednoto, ki se je stoletja in stoletja oblikovalo v ustih otrok, mladine in zrelih ljudi, da danes sploh lahko govorimo o naši slovenski kulturi. Saj je potrebno dandanes znati, govoriti, občudovati in ceniti tudi tuje jezike. Toda samo v mojem, tvojem, našem slovenskem maternem jeziku tako lepo odzvanjajo vse besede in zlasti besede ljubezni, ki smo jih slišali že ob materinih prsih in včasih tudi ob očetovem ljubkovanju. Besede ljubezni, ki jih je pel narodu in svoji veliki ljubezni naš veliki pesnik France Prešeren. Besede ljubezni, ki iz davnine v sedanost združujejo moškega in žensko. Besede, ki nam pomagajo, da se v prvobitni naklonjenosti sklonemo drug k drugemu, ko izgovorimo najlepše besede preteklosti, sedanosti in bodočnosti, preproste in neizumetničene besede »rad te imam, rada te imam«. Besede, ki rušijo vse ograje v naših srcih in našem razumu, ki nam iz roda v rod pomagajo, da se ohranjamo kot ljudje in kot nosilci z veliko začetnico napisane Kulture.

Dragi moji bratje in moje sestre: Rada vas imam! Še kako dobro se zavedam, tudi v imenu tiste poniglave politike naših slovenskih državnikov, ki se tega sploh ne ali pa premalo zavedajo, da je vaš obstoj na senčni strani Alp še kako povezan tudi z našim obstojem na sončni strani Alp.

In prisrčna hvala, ker z vami, ki ste neskončno prekaljeni in preizkušani v boju za obstanek slovenskega naroda in jezika, lahko obhajam naš največji Slovenski kulturni praznik – Prešernov dan.

Spoštovane gospe, spoštovani gospodje, lep pozdrav vsem, ki vam je pri srcu ljubiteljska kultura! (25. 1. 2006)

Ne vem več natanko, katerega leta sem začela sodelovati z Zvezo kulturnih organizacij Slovenije in z Javnim skladom Republike Slovenije za kulturne dejavnosti. Vsekakor pa sega moje sodelovanje z Zvezo v sedemdeseta leta preteklega stoletja.

Natanko pa vem, zakaj sem začela sodelovati z ustanovo, ki podpira, usmerja in razvija različne veje ljubiteljske kulturne dejavnosti in ustvarjalnosti v Sloveniji in zunaj njenih meja.

Kot etnologinja se že več desetletij ukvarjam med drugim tudi z obravnavanjem oblačilne kulture kmečkega in kmečko-delavskega prebivalstva na slovenskem etničnem ozemlju. Zato mi vodje folklornih skupin, ki delujejo na slovenskem etničnem ozemlju, nemalokrat izrazijo željo, da bi raziskala, kako so bili v okolju, kjer deluje ta ali ona skupina, oblečeni odrasli in tudi otroci. Na podlagi raziskave pa naj bi rekonstruirali obleke za izvajalce in izvajalke starejših ljudskih plesov.

Upam, da se ne sliši preveč samohvalno, če povem, da doslej nisem še nobeni folklorni skupini odrekla moje strokovne pomoči. Res pa je, da sem zaradi mojih drugih strokovnih prizadevanj, tu in tam že kar preveč odlašala z začetkom raziskave. To naj povem tudi s tega mesta v opravičilo tistim, ki so me čakali več mesecev.

Zakaj se že tri desetletja lotevam zbiranja in obravnavanja gradiva o delovnih in praznih oblekah prebivalstva v kmečko-delavskem okolju in na podlagi gradiva tudi čim bolj verne rekonstrukcije moških in žensk oblek? Te naloge se preprosto še vedno lotevam iz dveh razlogov:

1. ker pripisujem ustvarjalnemu druženju ljudi, zlasti mladine, neprecenljiv družbeni pomen. Kajti v različnih ljubiteljskih kulturno-prosvetnih skupinah – tudi folklorne skupine spadajo mednje – se samoumevno združujejo in lahko delujejo le osebe, ki ne potrebujejo takšnih ali drugačnih opojnih sestavin, da dosežejo občutje zadovoljstva. Tako zelo pomembno občutje skladnosti z okoljem in s samim seboj, ki se vedno znova poraja ob večinoma rednem tedenskem druženju. In
2. kar bi rada posebej poudarila tudi na tem mestu, da se združujejo v različnih ljubiteljskih kulturnih dejavnostih ljudje, ki se ne vrtijo v neproduktivnem, in za našo sedanost ter bodočnost uničujočem primežu vedno bolj očitne strankarske delitve in z njo povezanih političnih bojih ter marsikje že kar iracionalnega nasprotovanja, če že ne sovraštva med ljudmi, ki pripadajo različnim strankam.

Zato so dandanes dejavne ljubiteljske kulturne skupine, ki vključujejo večinoma mlajše ljudi, marsikje sploh še edina ustvarjalna jedra, ki povezujejo mlajše in tudi starejše ljudi med seboj v vedno bolj vase zapirajoče se družine, interesne skupine in skupnost.

Tako kot sem pred leti večkrat poudarjala na predavanjih o oblačilni kulturi za vodje folklornih skupin, me niti osebno, niti strokovno ne bi prav nič motilo, če bi se izvajalci in izvajalke starejših ljudskih plesov vrteli na odru v oblekah, ki jih tudi sicer nosijo. Verjetno pa bi bili neljubo presenečeni – ali pa tudi ne - gledalci, če bi plesalci in plesalke izvajali ta ali oni ples, ki korenini v prejšnjih stoletjih, na primer v kavbojkah, mini krilih, delovnih haljah in ognjenih pričeskah.

Vsekakor so folklorni nastopi odrske prireditve in kot take posegajo po vidnih estetskih učinkih, eden izmed njih je tudi obleka, ki se prilega plesnemu izročilu, oziroma času, ko so ob različnih svečanih in delovnih priložnostih plesali poleg parnih tudi skupinske plese, ki jih je v več zajetnih knjigah predstavil prof. Mirko Ramovš.

V želji in če hočete, tudi z nekakšnim občutkom strokovne dolžnosti se znova in znova lotevam ob sodelovanju akademske slikarke Jane Dolenc in likovne pedagoginje Anite Bowen pa tudi spretnih krojačev in šivilj, ki jih nemalokrat tudi osebno vodim po bolj zamotanih krojih in šivih, čimbolj stvarnega rekonstruiranja praznih in delovnih moških in ženskih oblek, da vsaj na ta način pomagam izvajalcem folklornih programov.

Ne nazadnje pa tudi oni pomagajo meni. Latinski pregovor pravi: *Habent sua fata libelli*. Tudi usoda večine mojih knjig o oblačilni kulturi, če izzzvamem tiste, ki jih je izdala Krščanska kulturna zveza iz Celovca, bo za vedno povezana s folklorno dejavnostjo. Več kot poldruega ducata knjig o oblačilni kulturi slovenskega kmečkega in kmečko delavskega prebivalstva ne bi nikoli napisala, če ne bi plesalci in plesalke folklornih skupin izrazili želje, naj zberem in primerno predstavim formalno podobo moške in ženske obleke v tem ali onem kraju, v tej ali oni pokrajini. Knjige – od tega jih je deset izšlo ob podpori in založništvu nekdanje Zveze kulturnih organizacij Slovenije - pa tudi ne bi bile dokončane v načrtovanem roku, če mi v času raziskovanja ne bi pri mojem delu tako naklonjeno in razumevajoče pomagali poleg vodij skupin tudi izvajalci folklornih plesov.

Naj moj nagovor zaključim z željo, da bi folklorna in druga ljubiteljska dejavnost še naprej združevala mlajše in tudi starejše po naših vaseh in mestih v ustvarjalni in za človeka tako dragoceni življenjski radosti, pa tudi z željo, da bi se tisti, ki imajo v rokah škarje in platno zavedali velikega družbenega pomena ljubiteljske kulture, ki živi naših

matičnih, zamejskih in slovenskih društvih po svetu. Ne nazadnje tudi pomena kulturne dejavnosti v kateri je zorel prenekateri danes uspešni, občudovani in cenjeni umetnik ali umetnica. Nagovor pa zaključujem tudi z iskreno zahvalo vsem, ki ste »krivi«, da sem danes z vami, tako neznanim predlagateljem kot Javnemu Skladu Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, ki se je odločil, da mi podeli visoko priznanje.

Ne zaradi kulta osebnosti, pa vendarle iz neke prav prisrčne hvaležnost, pa naj preberem samo dve že vnaprej prispeli čestitki k današnji podelitvi priznanja. Prva, prišla je že pred božičem od meni tako dragih sodelavcev in sodelavk s slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik in Krščanske kulturne zveze v Celovcu, se glasi: Božič – čas pričakovanja, veselja, radosti. Vse okrog nas se lesketa v zlatih lučkah. V to predbožično veselje je tebi prisvetila še posebna zlata luč zlatega priznanja. Veselimo se s teboj in ti pošiljamo naše prisrčne čestitke.

Druga me je presenetila s prekmurskih ravnih in se glasi: Zlati ženi pripada zlata plaketa JSKD. Skupaj z vami se veselimo tudi člani KD Miško Kranjec Velika Polana.

Marija Suhodolčan Dolenc, Margareta Jukič: Biografski leksikon Občine Prevalje. Občina Prevalje 2005 (701 stran z biografskimi članki, preglednicami, črno-belimi fotoportreti avtorjev in barvnimi reprodukcijami prevaljskih likovnih ustvarjalcev) (oddala 19. 1. 2006)

Na Koroško sem začela zahajati v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Kot etnologinja in kot človek sem bila vedno znova nekako presenečena, ko sem ob kakšnem občinskem ali kulturnem prazniku opazila, da so družno sedeli in se prijateljsko pomenkovali bolj ali manj partiji predani krajevni funkcionarji in krajevni župniki pa tudi tisti, ki so si služili svoj ljubi kruhek s trdim vendar razmeroma dobro plačanim delom v ravenski železarni ali mežiških rudnikih. Predvsem pa sem se pri svojem strokovnem delu občasno srečevala s tistimi »z vrha in z baze«. In vedno znova me je navdajal občutek, da podobno kot v avstrijski Koroški živeči Slovenci, tudi v samorastniški Mežiški dolini predstavljajo vsi skupaj eno samo veliko družino. Eno samo veliko družinsko skupnost, kjer drug drugega poznajo in kadar je treba tudi drug z drugim držijo, in tudi pozabijo na nekdanje zamere. In upam, da je še zdaj tako, čeprav so se časi močno spremenili in tisti, ki so spet na vrhu, prav tako kot nekdanj že vedo kdaj je treba biti o pravem času na pravem mestu in v pravi stranki. Oni z baze pa se vedno bolj približujejo predvojnemu proletariatu, katerega gmotno bedo in družbeno krivico je tako tenkočutno podoživljal eden največjih koroških sinov Prežihov Voranc.

Z enimi in drugimi, znanimi in neznanimi, rajnimi in živimi, sem se srečevala ob prebiranju – resnici na ljubo: nikakor ne ob dobesednem branju – obsežnega biografskega leksikona občine Prevalje. Poleg strogih biografskih podatkov pa sem z naraščajočim zanimanjem prebrala tudi ob njih nanizane »mini življenjske pripovedi«. Hkrati s trdnim spoznanjem, da je tako zastavljeno delo, kjer so našli svoj večni prostor po besedah avtoric »ljudje okolja v mejah naših katastrskih občin« ali po besedah recenzenta Martina Gruma »številni Prevaljčani in s Prevaljami povezani Neprealjčani«, lahko zaoralo ledino le na Koroškem. Tam, kjer še ni ugasnila prvinska skupnostna pokrajinska povezanost. Nisem spraševala avtoric, ki sta mi prijazno poslali knjigo v oceno, kaj ju je v resnici nagnilo, da sta se lotili nepojmljivo napornega dela. Pa tudi, če bi ju vprašala zakaj, bi verjetno samo skromno odgovorili, da je bilo takšno delo potrebno opraviti zaradi spoštljivega spomina in hvaležnosti do vseh, ki so bili in ki so še povezani s tem delom koroške dežele.

In zato si od črke A do Ž sledijo vsi tisti o katerih sta bili avtorici in uredniški odbor mnenja, da jih kaže uvrstiti v leksikon in o katerih sta avtorici in njuni sodelavci v treh letih zbrali ustrezne podatke. Na začetku bolj ali manj obsežnih - po uvodnih besedah Marije Suhodolčan Dolenc in Margarete Jukič »bio-bibliografskih pripovednih zapisov« - je leta 1805 rojeni Karel Aberšek, furmanov sin, medvojni partizan in povojni družbenopolitični delavec, ki se je leta 1935 z ženo udomil v okrilju Uršlje gore in je pokopan na Prevaljah. Na koncu leksikona je zapisan leta 1914 rojeni sin malega posestnika dipl. inženir agronomije, politični delavec in diplomat Pavel Žaucer. Od Aberška do Žaucerja pa se zvrsti še okrog petsto drugih oseb najrazličnejših poklicev, ki so delovale ali še delujejo v občini Prevalje ali

zunaj nje. Med njimi so dokaj pogosti, če že ne najštevilnejši kulturno-prosvetni in družbeni delavci/ke, kulturni ustvarjalci/lke, ki pa so se večinoma ukvarjali še s kakšno osnovno dejavnostjo. Eden od kulturnih delavcev je bil tudi čevljar in pismonoša; drugi kovinar. Tudi dr. medicine in specialist kirurgije se je in se verjetno še posveča kulturnemu delu. Ena od kulturnih ustvarjalk je tudi univ. dipl. specialistka medicinske biokemije, drugi spet pisatelj, filozof, publicist in prevajalec v eni osebi. Seznanimo se tudi s predstavniki družboslovnih ved, na primer z etnologinjo in prof. zgodovine; etnologinjo in kulturno antropologinjo. V leksikonu ne manjkajo niti jadralni padalec in vrhunski športnik pa kantavtor in lesarski tehnik. Ne manjka niti vaški kronist, muzikant in pevec in niti ne prijazen spomin na sicer brezimnega vaškega reveža, ki se ga je oprijelo hišno ime Popov Miha. Če bi mi kdorkoli rekel, prej ko sem vzela v roke Biografski leksikon občine Prevalje, da so biografski leksikoni lahko zanimivo branje, pa ne samo v zvezi z reševanjem križank, bi se verjetno izognila odgovoru s kakšno zelo zgovorno in ne preveč omikano kretnjo. Zdaj, ko sem natanko prebrala kaj piše v leksikonu tudi o meni dragih živih in rajnih ne tako maloštevilnih prijateljih in znancih z občine Prevalje in ko sem vsaj preletela tudi ostale »bio-bibliografske pripovedne zapise«, bi mu pritrdila brez pridržkov.

Za zaključek pa naj povzamem naslednje vzpodbudne misli pisatelja, filozofa, prevajalca in publicista mag. Vinka Ošlaka, ki jih je med drugim napisal prevaljskemu biografskemu leksikonu za popotnico: »Z izidom prevaljskega leksikona se je v tem kraju nekaj zgodilo in nepreklicno spremenilo. Natisnjen je dokument zgodovinskega spomina ... Prevalje niso več le sračje gnezdo dosedanjih stavbarskih zablod, temveč stopajo s tem velikim zgodovinskim in kulturnim dejanjem v vrsto tistih slovenskih naselbin, ki jih ne oblikuje več muhasto naključje in kaprica te ali one oblasti, temveč zavest o svoji preteklosti, iz katere organsko raste težnja po bolj zavestnem oblikovanju prihodnosti in njene konkretizirane poselitvene, komunalne, naravovarstvene, socialne in kulturne podobe.«

Marija Makarovič

